

Qismət Yunusov
Bakı Dövlət Universitetinin
müəllimi

daşlarını oxşamaqla, sıgallaqla, sacda bişən "qara yuxa"nın "ətrini" qoxulamaqla... ötüb keçən tərəkəmə həyatının şirinliyindən doğan nisgini səngidə bilmişdir...

Və yaxud, Əlixanlılar tayfasında olan (Şamlı elatında bir neçə tayfa olub: Hacı Əzizilər, Sor-sorlular, Mollalılar, Xəlfəlilər, İsparlılar...).

Əlipaşa Həsənəli oğlu Həsənovun (1900-1991) Dəli Qayada

həyat tərzinin sınaqdan keçmiş tədbirlərindən mayalanan, görgütür dünyasının sınağına sine gərən düşüncənin yaşadığı bir məktəbdir, bir ömürdür. Belə deyirlər ki, bir gün Hacı Əziz qardaşı Balacana qışlağdan tərpənilib, yaylağa köçməyin vaxtı çatdığını bildirir və birlikdə köç etmək üçün obada yığılış tadarükünə başlamağı tapşırır. Hacı Balacan gəlir binəyə, Kiçik

Hacı Əziz qayıdır obaya, qardaşına acığı tutur ki, bəs, nəyə görə bilgisindən onu xəbərdar etməyib, Hacı Balacanın da cavabı gəmrəşovu selbəyəlib sürüsünü-naxırını yarıya bölməklə olur ki, qardaşının itkinsinə şərik olsun...

Növbəti Həcc ziyarətinin birində Hacı Balacan Məkkə şəhərində dünyasını dəyişmiş və orada dəfn edilmişdir, Hacı Əziz isə Qobustan

rə zağasının daşını Sovet hakimiyyəti illərində söküb qoyun damı, çoban evləri, küzler... tikiblər...

Tərəkəmə-Şamlı elatının dini-ruhani dünyədərkində mistik duyğuların, ruhsal duyumların təsiri əməllərinin halallığında, ocaqlarının bərəkətində, nəsilərə yadigar etdikləri maddi-irs nümunələrində sakrallığı ilə seçilir və yad edilir, qorunub saxlanılır. Bu baxımdan Xanəli qış

Şamlıların halal və bərəkətli həyat səhifələri..

Geniş coğrafi əraziləri əhatə etməklə zəngin tarixi keçmişə, milli-etnik irs ənənələrinə, duyğusal və dünyəvi-dini dünyədarlığa, qutsal-sakral maddi, mistik gələnlərə malik Şamlıların tərəkəmə həyatının özəllikləri Təbiət və İlahi Ruhla bağlı olmuşdur. Ruhların uyuduğu müqəddəs ziyarətgahların kölgəsi düşən Küdrü Şirvanın-Qobustanın yovşanlı düzlərinin bərəkəti, Haqqın dərgahına "əl açan" yüksək dağların-Babadağın və Dəliqayanın "xali İlməli" çəmənliklərinin (subalp və alp qurşağında), başı qarlı ucalıqlarının halallığı Şamlı camaatının-tayfasının yurd-ocaq, öyüd-irfan, təkənbərəkət, güzdək-binə mayası olmuşdur.

Şamlı tərəkəmə elatının yayıldığı, ilin doqquz ayını keçirdikləri Qobustan çöllərindəki qışlaq yurdları bərəkət ocağı, halallıqla yığılan irfan məkanı olub. Ocaq ziyələrinin ibadətleri, ziyarətləri, zikrləri irfan məclislərinin məqama yetişən duaları şəvqündə idi Əkin-biçin yerləri də halallıqla və bərəkətlə qovuşuq idi... müqəddəs Yavani Baba yüksəkliyinin etəklərindən Pir Seyid çayı yatağına qədər sallanan əkin-biçin zəmiləri, kövsənləri bərkəlli olub, Məhəmməd Mirzəli oğlunun "əlinin duzu-dizinin tərəpi, zəmisinin də bərəkəti olub". Onun çaydakı "Qızıl dəyirmanı"nın təkəsindən aqlıq illərində nəinki Şamlı elatına, külli Qobustan-Şirvan obalarına da pay çatmışdır.

1920-ci ilədək Şamlı-Muxtar kəndində yüzə yaxın ev olub, kəndin yüzbaşısı Məmməd Hüseyin Əlis-kəndər oğlunun (1852-1931) da qışlağı "Uzundərə" idi, oğlu İbrahim-xəlil (1871-1951) təsərrüfatla məşğul olub.

Tərəkəmələr gəzərti olduqlarından, yayı yaylaqda, qışı qışlaqda keçirdiklərindən Xıdır Zində-Baba dağ-Dəli Qaya yaylaqları, övliyələr məkanı Qobustan qışlaqları doğma ocaqları olub. Nesədir ki, yaşlaşanda da unutmayıblar o yerlərlə bağlı tərəkəmə həyatının xatirələrini...

Ömrünü binələrdə keçirən, qışlaqları-yaylaqları qarış-qarış "əriş-ərgac" edən Əlseyran Əli oğlu (1928-2000) həyatının con illərində həmin yerlərə (Şamaxı və Quba rayonları arasında, Pirbəyli kəndi-Xaltan aşırımı (1620 m) hüdudlarındakı Xalvar məşəlliyinin üstündəki Dəli Qaya yaylağına) ziyarət edərek, əski yurd-ocaq binələrinin qara

1927-ci ildə keçirilən toyu heç vaxt unudulmamışdır...

El şənliyini şamlıların ustadı Xanbala Əbdürəhim oğlu Dəmirov (1880-1950) idarə edib-aşıq Xanmusa Musaxan oğlu Musayevin (1922-2018) ustadı. Həmin yerlərin və illərin şahidi Məhəmməd Məmməd Hüseyin oğlu (1887-1968) söhbət edib ki, Dəli Qayada açıq Mirzə Bilal Mustafə oğlu Mikayilov da (1872-1937) çox məclislər aparıb, el daşları ilə yanaşı Füzulidən, Nəsimidən... də oxuyub.

Bütöv Azərbaycanın ən qədim insan yaşayış məskənlərindən biri olan Böyük Daş qış otağına (hazırda Qobustanın Milli Tarix-Bədii qoruğudur) Hacı Əziz Məmməd Hüseyin oğlu, Kiçik Daş qışlağında isə kiçik qardaşı Hacı Balacan düşərgə salıb (o, növbəti Məkkə ziyarətində orada vəfat etmiş və müqəddəs məkanda dəfn edilmişdir), Qum qışlağında Hacixan Nağı oğlu, Xanəli yatağında Hacı Zülfüqar Məhəmməd oğlu, Məhəmməd Məmməd Hüseyin oğlu (1880-1965), Süleyman Qırıq oğlu (1850-1936), Güleyman Süleyman oğlu (1870-1948), Mehralı Güleyman oğlu (1907-2006), Uzundərə otağında Məmməd Hüseyin Əlis-kəndər oğlu... yaşayıb, bərəkətli təsərrüfatla məşğul olublar.

Böyük Daş obasından güncixana 300-350 m aralıda əski qəbiristanlığın baş daşları (60-70-ə qədər) torpağa batmış halda qalmaqdadır.

Kiçik Daş qış otağı "Qaratlı piri" hüdudundadır, üzü Ələt təresinin qurtaracağına kimi (317 m). Ziyarətgahın ayaq tərəfində Şamlı qəbiristanlığı salınıb, 1918-ci ildən sonra. Bir cəhəti qeyd etmək lazımdır ki, Şamlı qəbiristanlığında məzar baş daşlarının yuxarı hissəsində xüsusi işarə-"möhür" nəqş edilir-"Türk damğası" adlanır-dairə və aşağıya üç çıxıntılı təsvir dini təriqətin incancına bir nişanə kimi dünyadan köçənlərin Ruhlarına lapşırılır...

Həm də bu nişanə agah edir ki, şamlılar üç qitəyə-Asiya, Avropa və Afrikaya yayılıb, dini inancları və təriqət inancları ilə birlikdə.

Tərəkəmə həyatı həm də müdrik

daş yatağına, arvadı məsələdən agah edir. Arvad cavab verir ki, tələsmə, hələ bir az gözləmək lazımdır, "torpağa isti hopmamış tərəkəmə tərpənməsin" deyib-aqillərin sözünü xatırladı. Hacı böyük qardaşına söz verdiyi üçün arvada etirazını bildirir. Arvad bir daha dedi ki, sözə əmin olmaq üçün aparır Hacı'nı bir mamırda örtülü parça daşın yanına, daşı qaldırır, başa yuvasını ona göstərir və bildirir ki, başa hələ yuvadan çıxmayıbsa havanın istiliyi torpağa çatmayıb, hələ soyuqdur, yaylağa köç vaxtı deyil...

Hacı çar-naçar kəlfətin bu müdrik qənaəti ilə razılaşmalı olur və Hacı Əzizə xəbər göndərir ki, siz gedin, biz də arxanızca gəlirik (bu hadisə ən azından 250 illik tarixə malikdir)...

Nə isə, Hacı Əziz obasının tərəkəmələri, mal-heyvan, naxır-ilixi, dəvə-öküz... sürüsü ilə Böyük Daşdan aralanır, Torəğay-Arab yolu ilə 10-15 km hərəkət edir, Qonçu qışlağında keçib Nardəvən və Ərəb-qədim kəndləri yaxınlığında görünməmiş bərk qasırgaya-fırtınaya, tərəkəmə dili ilə-tufana düşürlər, mal-dövlət, sürü-naxır hamısı məhv olur...

Hacı Əziz o amana qalır ki, gücbəla ilə arvad-uşağı bir keçə alaçağına yığa bilir, bu arada bir öküz də başını soxur içəri, alaçağına...və əyan-çobanla yanaşı tək bu öküz salamat qalır o qədar var-dövlətdən...

rayonu, Sündü kəndində torpağa tapşılıb. Hacı Əziz dini-irfanı təriqət yolunun kamilliyini Şamaxı şəhərinin Cümə məscidində, eləcə də Avaxıl kəndində görüşdüğü Hacı Məcid Əfəndidən aldığı bilgilerlə zənginləşdirirdi.

Şamlı camaatının Xəlfə nəslindən olan tərəkəmələrdən Məhəmməd Abdulla oğlu (1828-1896), Baxşalı Məhəmməd oğlu (1856-1925), Əli Baxşalı oğlu (1880-1949)...Böyük Daş qışlağının gündöğən səmtində olublar, Səngəçal qəsəbəsi ətrafındakı "Təndir qışlağı"nda. Bu nəslədən olan Gülgəz Baxşalı qızı (1875-1951) isə müxtəlif çeşnili yaxşı sumaq-palaz ("Şamlı sumaqı", "Qara göz", "Güllü sumaq"...) atın yəhərinin üstü üçün xalça, heybə... toxuyub, rəngi, ilməsi, naxışı, zərifliyi...göz oxşayıb, Xanzadə (1921-1996) və Mələk Əbdüləziz qızları da (1898-1968) sumaq toxuyan olublar.

Xəlfə nəslindən olan irfani-ruhani davamçıları-Perizad Ağə qızı (1880-1946), Məhəmməd Musa oğlu (1890-1960), Şaməmməd Babə (1890-1972) Süfliyiyn sadiqlərindən idilər. Xəlfə Məhəmmədin Xanəli yatağındakı zağası, Uzundərə qışlağında Məmməd Hüseyin Əlis-kəndər oğlunun zağası... (uzunluğu 20-30 metrədək) Süfliyerin məclis məkanı olub, qarda-çovğunda orda heyvan, dəvə saxlayıblar. Uzundə-

otağında Vahid Hacı Kerim oğlu (1818-1903) dünyadan cavan köçmüş qızı Saabxanımın şərəfinə su hodamı-kəhriz tikdirib, Böyük və Kiçik Daş qışlaqlarından axan yağış-qar suları bu "daş sucağa" yığılır, ətraf tərəkəmə obaları ondan istifadə edirlər... Badam Vahid qızı (1893-1973) isə bəyati nişanəsi deyib qız nəvəsi Aydınpaşa Alıpaşa oğlu üçün (1947):

**Aydınpaşa yol üstədir,
Tüfəngi qol üstədir.
O, bir ceyran vurubdur,
Ceyranı can üstədir.**

Haqsızlıqla, ədalətsizliklə barmaz olan, hətta əlinə silah alıb açıq savaşa meydana giren, amma Haqqə və İlahiyə qəlbə və əməli ilə şığınan Şamlı elatının dini-ruhani təriqət yolu ilə yanaşı incə, zərif rübab toxunuşuna həssas olan qəlb çirpintilərindən Yiyələri, hissələri duyğulandıran müdrik kəlam Ustadları da az olmayıb, onların yaradıcılığı nəşrlərdə, kitablarda, məclislərdə az işıqlandırılma da, El yad-şısından, Xalq xəzinəsindən nə yaxşı ki, hələ silinməyib...

Bu barədə növbəti yazılarda.

(Yazının hazırlanmasında həm də əslən Qobustan rayonu, Şamlı-Muxtar kənd sakını Qaroğlan İbrahimxəlil oğlu Hüseyinovun (1942) və Hacı Əlihəsən Əlipaşa oğlu Həsənovun (1962) məlumatlarından istifadə edilmişdir.)